REALIZAREA PROGRAMULUI INDIVIDUAL DE EXECUTARE A PEDEPSEI PENALE

IMPLEMENTATION OF THE INDIVIDUAL PROGRAM FOR EXECUTING THE CRIMINAL PENALTY

Elena GROIAN,
doctorand,
Universitatea de Stat din Moldova

Abstract

Implementation of the individual punishment execution program represents an essential motivation for the resocialization and reeducation of the convicted person. Analyzing the legislative-normative framework and the practices registered by the domestic penitentiary system and the experiences existing at European level, we can conclude that the penitentiary system and the Moldovan society have elaborated several initiatives aimed at implementing an individual program of the execution of the sentence for the convicted persons and expressing an increased interest for the introduction a system based on the individualization of the execution of the sentence.

Keywords: *penitentiary system, individual program, resocialization, reeducation, program of execution, convicted persons*

Condițiile acordării liberării condiționate privesc, pe de o parte, executarea de către condamnat a unei părți de pedeapsă, iar, pe de altă parte, persoana condamnatului, realizarea de către acesta a unui program de activități educative și psiho-sociale bine determinate, cît și comportarea acestuia în timpul executării pedepsei. [1, p .241]

Codul penal reglementează liberarea condiţionată în art.91, care prevede: *„Persoanei care execută pedeapsa cu închisoare i se poate aplica liberarea condiționată de pedeapsă înainte de*

termen ***dacă a realizat programul individual de executare a pedepsei****, a reparat integral daunele cauzate de infracțiunea pentru care a fost condamnată, cu excepția cazului cînd dovedește că nu a avut nici o posibilitate să le îndeplinească, și dacă se constată că corectarea ei este posibilă fără executarea deplină a pedepsei. Persoana poate fi liberată, în întregime sau parțial, și de pedeapsa complementară.* [2]

Astfel, liberarea condiționată de pedeapsă înainte de termen, este privit ca un act de stimulare a persoanei condamnate, care îl motivează să fie eliberat înainte de a fi ispășit efectiv întreg termenul de pedeapsă stabilit prin sentința de condamnare.

Discuțiile referitor la implementarea programului individual de executare a pedepsei au fost inițiate încă în anii 2006 -2007 la inițiativa Direcției educație, psihologie și asistență socială DIP (actualizat: ANP - Administrația Națională a Penitenciarelor). Este important a menționa faptul că un prim pas în acest domeniu a fost realizat în anul 2008 de către specialiştii Departamentului Instituţiilor Penitenciare într-un proiect comun cu sistemul penitenciar leton, finalitatea căruia a fost elaborarea unei noi concepţii a procesului de resocializare. Conceptul elaborat a descris pentru prima dată principiile unui model de resocializare care vizau următoarele postulate: procesul de resocializare trebuie organizat din prima zi a detenţiei – acest principiu descrie nevoia de a implica deţinutul din prima zi în activităţile de resocializare; a răspunde necesităţilor deţinuţilor în vederea reducerii recidivei; necesităţile deţinuţilor vor determina ce programe va oferi personalul penitenciarului, programele vor fi orientate, în general, spre reuşita reînserţiei în colectivitate; trebuie să se organizeze un program şi un control eficient pe întreaga durată a pedepsei; programele trebuie să fie legate direct de necesităţile deţinuţilor şi să urmărească evoluţia comportamentelor, convingerilor şi atitudinilor pentru a face durabilă schimbarea de comportament. [3]

Această monitorizare urma a fi realizată în Programul individual de executare a pedepsei. La fel, concepţia a descris componentele procesului de resocializare: educaţia socială şi

schimbarea comportamentală. Noul model cuprindea şi parcursul condamnatului pe perioada executării pedepsei, paşii care sunt necesar de realizat pentru o reintegrare a sa în societate după eliberare. Aici a fost descris Programul individualizat de executare a pedepsei („Planul de intervenţie personalizată a condamnatului") bazat pe cele trei principii : risc - nevoi – responsivitate.

La baza lucrului de resocializare trebuie să fie un sistem de evaluare a situaţiei condamnatului, precum şi necesităţile ce trebuie satisfăcute pe parcursul aflării în penitenciar. Experienţa ne demonstrează faptul că studierea personalităţii deţinutului trebuie să fie un proces continuu şi sistematic. Acest lucru este determinat de faptul, că abordarea ştiinţifică a organizării procesului psiho-pedagogic presupune contacte permanente pentru fiecare deţinut. Cunoscînd trecutul şi prezentul persoanei condamnate, analizînd relaţia lor cu pedeapsa, regimul, activitatea de muncă, relaţiile cu mediul social, personalul poate prognoza comportamentul deţinuţilor şi după eliberare. Aceste pronosticuri trebuie reflectate în concluzii şi recomandări, fapt ce va facilita procesul de reabilitare a persoanei condamnate. Astfel, procesul de resocializare necesită o planificare individualizată a executării pedepsei ce va conţine toate măsurile de tratament pentru fiecare condamnat constatate la etapa evaluării acestuia. [4, p. 28]

Un alt aspect esenţial a fost trecerea prin toate etapele pedepsei supravegheate de o Comisie de evaluare – iniţială, continuă şi finală, care are scopul de apreciere, alegere cît mai corectă a mijloacelor, metodelor de corectare şi reintegrare socială. Din păcate această concepţie nu a fost dezvoltată, iar în sistemul penitenciar au fost implementate doar anumite fragmente ale acesteia.

La fel, în anul 2008 a fost introdus în două penitenciare Programul individual de executare a pedepsei, care ulterior a fost implementat în toate penitenciarele. Conform autorilor, în explicarea conţinutului Programului, a fost descris scopul procesului de planificare, care constă în motivarea şi implicarea

deţinuţilor de a soluţiona problemele care pot avea legătura cu faptele lor infracţionale, schimbarea mentalităţii deţinutului, prin dezvoltarea capacităţii de a presupune consecinţele propriilor acţiuni şi de a-şi asuma responsabilitatea pentru propriile alegeri.

Astăzi, noi am spune că Programul individual de executare a pedepsei condamnatului vine să motiveze deţinuţii să profite de facilităţile oferite în timpul detenţiei, ţinînd cont de resursele reale ale penitenciarului. Rămîne să răspundem la întrebarea: soluţionează acest Program problemele deţinuţilor legate de fapta lor infracţională și contribuie acesta la reintegrarea lor socială?

Programul individual de executare a pedepsei este implementat şi actualmente, nu doar în baza regulamentelor interne ale Administrației Naționale a Penitenciarelor dar în conformitate cu legislația penală, care în baza Legii nr.163 privind modificarea unor acte legislative din 20.07.2017, [5] a modificat prevederile art.91 CP, devenind o condiție obligatorie necesară a fi întrunită în cazul eliberării condiționate a condamnaților. Respectiv, programul individual de executare a pedepsei este perfectat pentru fiecare deţinut, indiferent de termenul de executare a pedepsei, infracţiunea comisă sau alte particularităţi ale acestuia, responsabil de perfectarea lui fiind şeful de sector.

Cert este că, putem vorbi despre o planificare eficientă atunci cînd nevoile deţinutului se confruntă cu resursele penitenciarului în vederea stabilirii unui plan realist şi cît mai aproape de nevoile condamnatului. La baza lucrului de resocializare trebuie să fie un sistem de evaluare a situaţiei condamnatului, precum şi necesităţile ce trebuie satisfăcute pe parcursul aflării în penitenciar. Experienţa ne demonstrează faptul că studierea personalităţii deţinutului trebuie să fie un proces continuu şi sistematic. Acest lucru este determinat de faptul, că abordarea ştiinţifică a organizării procesului psiho-pedagogic presupune contacte permanente pentru fiecare deţinut.

Ca să analizăm eficienţa Programului individual de executare a pedepsei condamnatului trebuie să facem referire la modelele ţărilor cu bune practici în acest domeniu la capitolul planificare.

Ca să analizăm eficienţa Programului individual de executare a pedepsei condamnatului trebuie să facem referire la modelele ţărilor cu bune practici în acest domeniu la capitolul planificare. Această planificare a executării pedepsei începe odată cu intrarea deţinutului în penitenciar şi cuprinde o evaluare iniţială realizată de către toţi membri ai personalului. Trebuie să menţionăm că, o claritate a procesului de evaluare iniţială oferă Recomandările Comitetului de miniştri al Consiliului Europei nr.R2006(2) cu privire la Regulile Penitenciare Europene [6] : Regula nr. 16 – „La cît mai scurt timp de la depunere: a. Informaţiile referitoare la starea de sănătate a deţinutului trebuie să fie completate cu un examen medical, în conformitate cu Regula 42; b. Regimul de siguranţă al deţinutului trebuie să fie stabilit în conformitate cu regula 51, care descrie că: imediat după depunere, fiecărui deţinut i se va stabili: a. riscul pe care l-ar reprezenta pentru comunitate şi b. riscul de evadare pe cont propriu sau cu ajutorul complicilor. Fiecare deţinut va fi supus imediat unui regim de siguranţă corespunzător riscului identificat; c. Gradul de risc al deţinutului trebuie să fie stabilit în conformitate cu regula 52; [7]

Toate informaţiile existente, cu privire la situaţia socială a deţinutului, trebuie să fie astfel evaluate încît să trateze nevoile personale şi sociale ale acestuia; e. Măsurile întreprinse în cazul deţinuţilor condamnaţi trebuie să urmărească aplicarea programelor, în conformitate cu partea a VIII-a, din cadrul acestor reguli. Conform regulilor din partea VIII-a: regimul este stabilit condamnaţilor va fi aplicat în cel mai scurt timp de la depunere. În penitenciar în cel mai scurt timp de la depunere, se va redacta un raport complet cu privire la condamnat, care va conţine situaţia personală, proiectele de executare a pedepsei care îi sunt propuse şi strategia de pregătire pentru eliberare. Deţinuţii vor fi încurajaţi să participe la elaborarea propriului program de executare a pedepsei. În măsura în care e posibil aceste programe vor include: muncă, educaţie alte activităţi”

Aceste aspecte, esenţiale pentru realizarea scopurilor de bază, necesită studierea condamnaţilor încă la etapa iniţială, după ce aceştia primesc sentinţa de executare. Deci, odată ajuns în

penitenciar deţinutul este plasat în carantină timp de 15 zile pe parcursul acestei perioade fiind vizitat de mai mulţi specialişti ai serviciilor penitenciarului, începînd de la medic pînă la educatori, psiholog şi asistent social.

În conformitate cu Regulamentul DIP privind organizarea şi desfăşurarea activităţilor de educaţie, psihologie şi asistenţă social [8] în care este descrisă procedura evaluării iniţiale, specialiştii din aceste domenii formulează o anumită concluzie despre persoana condamnatului şi recomandări de lucru cu aceasta**.** Această activitate ca şi produs este foarte diferită de la specialist la altul, deoarece nu este stipulat la ce întrebări răspunde acest proces de evaluare, şi se observă în concluziile acestora, ce în mare parte sunt recomandări cu privire la modul de comunicare cu condamnatul şi mai puţin la modalităţile de tratament ce îi corespund acestuia. Evaluarea psihosocială şi elaborarea planului individual de executare a pedepsei este descrisă în [9] - punctul 32 al Statutului executării pedepsei de către condamnaţi, însă legislatorul nu descrie principiile şi aspectele de bază ce trebuiesc urmărite în programul dat.

Din păcate această evaluare nu este luată în calcul nici la repartizarea lui în instituţia penitenciară nici la repartizarea în sectoare a acestora. În mare parte însă informaţiile cuprinse în evaluare sunt o resursă bună pentru elaborarea Programului individual de executare a pedepsei condamnatului, în conformitate cu punct.32 al SEPC. Astfel, personalul care este responsabil de elaborarea Programelor individuale de executare a condamnaţilor studiază aspectele ce ţin doar de implicarea acestuia în cîmpul muncii sau programe educaţionale. Chiar şi evaluarea psihologului nu este luată în calcul, foarte rar vom găsi activităţi desfăşurate de către psiholog înscrise în Programul anual, acest fapt denotă şi o lipsă de colaborare între specialişti, dar cel mai grav, odată ce condamnatul face cunoştinţă cu activităţile programului şi printre ele nu sunt programele psihosociale atunci el nu cunoaște faptul că e necesar să participe la acestea.

Totodată, trebuie să menţionăm că nu este reglementat nici în Codul de executare al RM [10] şi nici în Statutul executării pedepsei ce anume trebuie să conţină programul, spre deosebire de Codul german art.7 unde sunt foarte clar indicate aspectele ce trebuie reflectate în program. Să încercăm să analizăm aceste condiţii în legislaţia germană şi să vedem dacă le regăsim în modelul nostru. Deci, prima măsură de tratament ce este inclusă în planul de executare a unui condamnat german este plasarea în penitenciar deschis sau închis, măsură care nu poate fi inclusă în Programul individual de executare a condamnatului, deoarece tipul de penitenciar în Republica Moldova este stabilit de către instanţa de judecată. O altă măsură este transferul într-o instituţie de terapie socială atunci cînd pentru resocializarea lor sînt indicate mijloace terapeutice şi asistenţe sociale speciale, din nou legislaţia noastră nu prevede existenţa şi respectiv plasarea în aşa gen de instituţie. O activitate comună şi pentru noi este angajarea la muncă precum şi măsuri de instruire sau perfecţionare profesională. În planul german găsim aşa măsuri de tratament cum e participarea la activităţi de perfecţionare, măsuri speciale de ajutor sau tratare, care în Programele individuale nu sunt descrise.

Din păcate, la evaluarea iniţială a condamnatului în Programul individual nu sunt descrise acţiuni de pregătire pentru eliberare, acestea apar abia la finalul executării pedepsei, cu şase luni pînă la eliberarea din detenţie. Deci, ca şi structură programul individual de executare a pedepsei condamnatului, nu include un număr suficient de obiective necesare și utile deținutului pentru reintegrarea lui ulterioară sau relevante pe parcursul întregii perioade de executare pedepsei.

Planificarea executării pedepsei este un sistem complex, prin care administraţia penitenciarului sprijină condamnatul în dobîndirea abilităţilor şi cunoştinţelor necesare reinserţiei sociale printr-un proces de evaluare-intervenţie-reevaluare.

Sistemul are nevoie de o identificare a competenţelor serviciilor educative şi psiho-sociale, dar şi serviciului regim prin implicarea acestora în acţiunile ce vor urmări atît siguranţa, cît şi

resocializarea deţinuţilor. Astăzi, personalul implicat direct cu deţinuţii (ofiţerii de regim, subofiţerii) nu au nici o implicarea în activităţile legate de resocializarea condamnaţilor, iar şefii de sectoare de multe ori au obligaţiuni ce ţin de respectarea regimului de deţinere, de la cererile pentru vizite, pînă la perfectarea deciziilor de sancţionare disciplinară. Este necesară o reorganizare a acestor servicii în care personalul specializat (psihologi, asistenţi sociali) să fie separat de şefii de sectoare, iar cei din urmă să preia competenţe comune cu cei din serviciul regim. „Angajaţii în uniformă („gardieni" / sergenţi / ofiţeri penitenciari) trebuie să activeze nu numai în domeniul protecţiei ordinii şi securităţii. Ei mai degrabă trebuie instruiţi şi pentru cooperare în ceea ce priveşte tratamentul la închisori şi, respectiv, să lucreze ca asistenţi, în blocurile de locuit, în măsurile educaţionale şi în activităţile de timp liber (artizanat, sport, grupuri de discuţii şi altele)". [11]

La momentul actual, programul individual de executare a pedepsei este elaborat de un singur specialist, şeful de sector, pentru care această sarcină este dificilă, din lipsa de instruire, care nu cuprinde toate domeniile necesare pentru a formula o prognoză şi diagnoză corectă. Din experienţa altor ţări, planificarea executării pedepsei este o sarcină a unei echipe multidisciplinare.

Astfel, în vederea individualizării tratamentului, condamnatul ce a primit decizia de executare urmează să fie evaluat de către specialişti cu cunoştinţe în psihologie, pedagogiei, sociologie şi criminologie, ce vor face clasificarea acestuia şi stabilirea unui regim cel mai adecvat tratamentului identificat. Această echipă de evaluare şi planificare va analiza infracţiunea, motivaţia infracţională, particularităţile personalităţii, mediul social din care vine condamnatul, posibilităţile de aplicare a tratamentului şi dificultăţile ce pot fi întîlnite.

Chiar şi pentru deţinuţii care urmează să fie eliberaţi nu sunt planificate activităţi de pregătire pentru eliberare. Toate aceste neajunsuri se explică prin faptul că persoana responsabilă de elaborarea programului individual de executare a pedepsei este şeful de sector, cel ce implementează un anumit număr de

programe educative, pe care şi le înregistrează în acţiunile de resocializare anuale.

În concluzie trebuie să menţionăm că soluţionarea acestei probleme constituie crearea unei echipe de specialişti ce vor elabora programul individual de executare a pedepsei condamnatului, ce va include o gamă mult mai largă de activităţi şi cel mai important, vor include activităţi ce răspund nevoilor criminogene a deţinuţilor, celor ce determină cu adevărat schimbarea comportamentului infracţional.

Astfel de programe necesită o mai bună pregătire a personalului, precum şi condiţii în care să fie realizate. De cele mai multe ori sunt realizate în grupuri mici, pînă la 10 deţinuţi, şi constituie un anumit număr de şedinţe interconectate ce urmăresc obiective şi scopuri bine determinate.

Programele de pregătire pentru liberare – sunt activităţile realizate de către specialiştii asistenţi sociali şi consilierii de probaţiune la finalul perioadei de detenţie atunci cînd deţinuţii se pregătesc de eliberarea condiţionată înainte de termen, iar informaţiile şi competenţele necesare în prima etapă după eliberare sunt însuşite în cadrul acestor programe. Componenta ce este realizată cel mai puţin este munca în cadrul penitenciarului. Dacă în marea majoritate a ţărilor europene, pentru deţinuţi munca este obligatorie, legislaţia naţională nu prevede această acţiune impusă tuturor. Aceasta se datorează lipsei locurilor de muncă în sistemul penitenciar şi a obiectelor de producere care aşa şi nu şi-au revenit după perioada sovietică. Numărul condamnaţilor care îşi doresc să muncească este mult mai mare decît oferta penitenciarelor, iar lipsa posibilităţii de a munci, îi face pe deţinuţi să petreacă neconstructiv şi ineficient timpul în penitenciar. Atît timp cît ei nu sunt implicaţi în activităţi, deţinuţii sunt în mare parte desocializaţi, iar procesul de reintegrare în societate va fi sortit eşecului.

În realizarea eficientă a Programului individual de executare a pedepsei condamnatului un aport considerabil îl aduce însăşi personalul penitenciar, care urmează a fi format şi pregătit pentru

evaluarea nevoilor deţinuţilor, elaborarea strategiilor şi planului individual şi desigur implementarea acestor strategii. [12]

REFERINȚE BIBLIOGRAFICE:

1. Grama M., Botnaru S., ș.a. „Drept penal. Partea Generală,, Vol.II, Chișinău, 2016, pag.241
2. Codul penal al Republicii Moldova, Legea nr. 985 din 18.04.2002
3. Planul de acţiuni privind implementarea Strategiei de dezvoltare a sistemului penitenciar pentru anii 2016-2020, obiectiv special implementarea și dezvoltarea programului individual cu implicarea activă a specialiștilor direcției reintegrare socială
4. Ansamblul de reguli minime pentru tratamentul deţinuţilor, adoptate la 31 iulie 1957 despre tratament, clasificare şi individualizare
5. Legea RM nr.163 din 20.07.2017 privind modificarea unor acte legislative
6. Recomandările Comitetului de miniștri al Consiliului Europei nr.R2006(2) cu privire la Regulile Penitenciare Europene
7. Regulamentul DIP privind organizarea şi desfăşurarea activităţilor de educaţie, psihologie şi asistenţă social
8. Ansamblul de reguli minime pentru tratamentul deţinuţilor, adoptate la 31 iulie 1957 despre tratament, clasificare şi individualizare
9. Statutul executării pedepsei de către condamnați, aprobat prin Hotărîrea Guvernului nr.583 din 26.05.2006
10. Codul de executare al Republicii Moldova, Legea nr. 443 din 24.12.2004
11. Expertul german Dr. Best, Proiectul TWINING : Susţinerea reformării Sistemului Instituţiilor Penitenciare şi a Reformei Penale în Republica Moldova
12. Planul de acţiuni privind implementarea Strategiei de dezvoltare a sistemului penitenciar pentru anii 2016-2020, obiectiv special implementarea și dezvoltarea programului individual cu implicarea activă a specialiștilor direcției reintegrare socială